בלשון עזה דכתיב [1]וידבר ה' אל יהושע לאמר דבר אל בני ישראל לאמר תנו לכם את ערי המקלט אשר דברתי אליכם וגו' מפני שהן של תורה למימרא דכל דיבור לשון קשה אין כדכתיב [2]דבר האיש אדוני הארץ אתנו קשות והתניא [א][3]נדברו אין נדברו אלא לשון נחת וכן הוא אומר [4]ידבר עמים תחתינו דבר לחוד ידבר לחוד: (סימנ"י רבנ"ן מהמנ"י וספר"י) פליגי בה רבי יהודה ורבנן חד אומר מפני ששיהם וחד אומר מפני שהן של תורה [5]ויכתוב יהושע את הדברים האלה בספר תורת אלהים פליגי בה [ד]ר' יהודה ור' נחמיה חד אומר שמנה פסוקים וחד אומר ערי מקלט בשלמא למ"ד ח' פסוקים היינו דכתיב בספר תורת אלהים אלא למ"ד ערי מקלט מאי בספר תורת אלהים ה"ק ויכתוב יהושע בספרו את הדברים האלה הכתובים בספר תורת אלהים [ה]ספר שתפרו בפשתן פליגי בה ר' יהודה ור"מ חד אומר כשר וחד אומר [ב]פסול למ"ד פסול דכתיב [6]למען תהיה תורת ה' בפיך [ג]ואיתקש כל התורה כולה לתפילין מה תפילין [א]הלכה למשה מסיני לתופרן בגידין אף כל לתופרן בגידין ואידך כי איתקש [ב]למותר בפיך להלכותיו לא איתקש אמר רב חיננא להו [ג]לתפילין דבי חביבי דתפירי בכיתנא ולית הלכתא כוותיה: **מתני'** [ו]אחד משוח בשמן המשחה ואחד המרובה בבגדים ואחד שעבר ממשיחותו [ד]מחזירין את הרוצח רבי יהודה אומר אף משוח מלחמה מחזיר את הרוצח לפיכך אימותיהן של כהנים מספקות להן מחיה וכסות כדי שלא יתפללו על בניהם שימותו: **גמ'** מנא הני מילי אמר רב כהנא דאמר קרא [7]וישב בה עד מות הכהן הגדול וכתיב [8]כי בעיר מקלטו ישב עד מות הכהן הגדול וכתיב [8]ואחרי מות הכהן הגדול ור' יהודה כתיב קרא אחרינא [9]לשוב לשבת בארץ עד מות הכהן (וגו') ואידך מדלא כתיב הגדול חד מהנך הוא: **לפיכך אימותיהן של כהנים וכו':** טעמא דלא מצלו הא מצלו מייתי והכתיב [10]כצפור לנוד כדרור לעוף כן קללת חנם לא תבא [ז](א"ל) ההוא סבא מפירקיה דרבא שמיע לי שהיה להן לבקש רחמים על דורן ולא בקשו ואיכא [ח]דמתני כדי שיתפללו על בניהם שלא ימותו טעמא דמצלו הא לא מצלו מייתי מאי הוה ליה למעבד הכא [ט]אמרינן טוביה חטא וזיגוד מנגיד התם אמרי שכם נסיב [י]ומבגאי [כ]גזיר אמר (ליה) ההוא סבא מפירקיה דרבא שמיע לי שהיה להן לבקש רחמים על דורן ולא בקשו כי הא דההוא גברא דאכליה אריא ברחוק תלתא פרסי מיניה דר' יהושע בן לוי ולא אישתעי אליהו בהדיה תלתא יומי [ל]אמר רב יהודה אמר רב קללת חכם אפי' בחנם היא באה מנלן מאחיתופל [מ]שבשעה שכרה דוד שיתין קפא תהומא בעא למישטפא לעלמא אמר [נ]מהו לכתוב שם אחספא ומישדא בתהומא דליקו אדוכתיה ליכא דאמר ליה מידי אמר כל היודע דבר זה ואינו אומרו יחנק בגרונו נשא אחיתופל ק"ו בעצמו אמר [ס]ומה לעשות שלום בין איש לאשתו אמרה התורה שמי שנכתב בקדושה ימחה על המים לכל העולם כולו לא כל שכן א"ל שרי כתב שם אחספא שדי אתהומא נחת וקם אדוכתיה ואפ"ה כתיב [11]ואחיתופל ראה כי לא נעשתה עצתו ויחבוש את החמור ויקם וילך אל ביתו (ו)אל עירו ויצו אל ביתו ויחנק וגו' א"ר אבהו קללת חכם אפילו על תנאי היא באה מנלן מעלי דקאמר ליה [עלי] לשמואל [12]כה יעשה לך אלהים וכה יוסיף אם תכחד ממני דבר ואף על גב דכתיב [13]ויגד לו שמואל את כל הדברים ולא כחד ממנו [ואפ"ה] כתיב [14]ולא הלכו בניו בדרכיו וגו'

אמר

בלשון עזה. בכל יהושע כתיב ויאמר ה' וכאן נאמר וידבר ה' אל יהושע ודיבור לשון עז הוא: **מפני שהן של תורה.** אבל שאר אמירות שאמר לא אמר דבר לקיים מצוה הכתובה בתורה חוץ מזו: **ידבר עמים.** ינהל עמים תחתינו: **מפני ששיהם.** שלא הפרישם לאמר שחלקו מיד עד שנאמר לו מפי הקב"ה: **פליגי בה.** בפירושא דהאי קרא מה כתב יהושע בס"ת: **חד אמר שמנה פסוקים.** מוימת שם משה עד סיפא וחד אמר בפרשת ערי מקלט הוא אומר שכתובה בספר יהושע: **למען תהיה תורת וגו'.** ורישיה דקרא משתעי בתפילין ואיתקש הכא תורה לתפילין: **כי איתקש למותר בפיך.** דכתיב בהאי קרא בפיך מן המותר בפיך שאין נכתבין על עור בהמה טמאה: **להלכותיהן.** לדבר שאינו כתוב בתורה ובתפילין גופייהו לא גמרינן ליה אלא מהלכה למשה מסיני לא ילפי' בהיקשא: **דבי חביבי.** דודי אחי אבא והוא רבי חייא: **מתני' אחד כהן משוח בשמן המשחה.** הם כהנים גדולים שהיו עד יאשיהו: **ואחד המרובה בבגדים.** הם שנמשחו מיאשיהו ואילך שנגנז שמן המשחה כדאמרינן בהוריות (דף יב.) ושוב לא נמשחו כהנים ולא היתה ניכרת כהונה גדולה בהם אלא בריבוי בגדים שמשמש בח' בגדים: **ואחד שעבר ממשיחותו.** שאירע פסול בכ"ג ושימש אחר תחתיו וכשנתרפא כהן חוזר לעבודתו ועבר זה ממשיחותו: **מחזירין את הרוצח.** במיתתן כמו שנאמר ואחרי מות הכהן הגדול ישוב הרוצח: **משוח מלחמה.** כהן המשוח לומר במלחמה צרכי המלחמה מי ירך לבבכם וכל הענין (דברים כ): **גמ' וישב בה עד מות הכהן הגדול.** הא חד כי בעיר מקלטו ישב עד מות הכהן הגדול הא תרי ואחרי מות הכהן הגדול ישוב הרוצח הא תלתא: **שהיה להן לבקש רחמים על דורן.** הלכך לאו קללת חנם היא: **הכא אמרי.** בבבל אומרין משל זה על אדם שלוקה בשביל סרחון של אחרים: **טוביה חטא וזיגוד מנגיד.** משום ההיא דאמרי' בערבי פסחים [קיג:] טוביה חטא וזיגוד אסהיד ביה ביחידי שלא היה עד שני בדבר ונגדי' רב פפא לזיגוד א"ל טוביה חטא וזיגוד מנגיד ומאז היתה למשל: **הכא אמרי.** בא"י אומרין משל זה: **שכם נסיב מבגאי גזר.** שכם בן חמור לקח את דינה בת יעקב וההנאה שלו ושאר בני העיר שלא נהנו מלו עצמן ונצטערו. מבגאי שם איש מבני העיר: **שכרה דוד שיתין.** יסודות של בית המקדש. ובגמרא ירושלמי (סנהדרין פ"י ה"ב) מצינו תימוליום של בית המקדש והוא יסוד בלשון יוני: **קפא תהומא.** צף התהום. בגמרא ירושלמי (שם) שמצא שם חרס שהגביה קולו ואמר לו אל תטלני מכאן שאני כבוש על התהום מיום מתן תורה שרעדה כל הארץ ולא שמע דוד לדבריו ונטלו: **מי שרי למכתב שם.** פן ימחקוהו המים ועובר משום ואבדתם את שמם (דברים יב) ולא תעשון כן וגו' (שם): **נשא אחיתופל כו'.** יש תימה בדבר שהרי לא קנה דוד את הגורן מארונה היבוסי עד מעשה דהספה שהיתה לאחר מיתת אחיתופל ג' שנים ולפי דברים הללו צריכין אנו לומר שאע"פ שלא קנה הגורן יודע היה מנעוריו מיום [שנמשח] וישבו הוא ושמואל בנוית הרמה ובדקו בספר יהושע ומצאו מקום לבית המקדש כדכתיב (תהלים קלב) עד אמצא מקום וגו' וכדדרשינן ליה בזבחים באיזהו מקומן (דף נד:) ומספר היסודות ברשותו: **ימחה על המים.** דכתיב בסוטה (במדבר ה) ומחה אל מי המרים והרבה הזכרות בפרשה ואפ"ה כתיב ומחה כו'. וקללה זו בחנם היתה שלא היה מקללו אלא אם אינו אומר: **אפי' על תנאי.** ולא נתקיים התנאי אעפ"כ היא באה דהא קללה על תנאי היתה אם תכחד ממני ולא נתקיים שלא כיחד ואעפ"כ נתקיימה הקללה דכתיב ולא הלכו בניו בדרכיו וגו' וזו קללה קללו עלי כה יעשה לך כמו שנעשה לי שאין בני מהוגנין:

ומטלתי

רבינו חננאל

בלשון עז שנאמר וידבר ה' אל יהושע לאמר דבר אל בני ישראל לאמר תנו לכם את ערי המקלט וכו'. ומנא לן דכל דבור לשון קשה הוא שנאמר דבר האיש אדוני הארץ אתנו קשות וגו'. איני והתניא אז נדברו ואין נדברו אלא לשון נחת שנאמר ידבר עמים תחתינו. ושנינן דבר לחוד ידבר לחוד. כלומר דבר קשה ידבר ניחותא: מאי בספר תורת אלהים. הכי קאמר ויכתוב יהושע את הדברים האלה בספרו הכתובין בספר תורת אלהים: ספר שתפרו בפשתן רבי יהודה ור' מאיר חד אמר פסול שנאמר למען תהיה תורת ה' בפיך ואיתקש כל התורה לתפילין מה תפילין הלכה למשה מסיני לתפרן בגידין אף כל התורה כולה בגידין. וחד אמר כשר כי איתקשא תורה לתפילין להיכתב במותר בפיך להלכותיו לא איתקיש. אמר רב חזינא להו לתפילין דבי חביבי דתפירי בכיתנא ולית הלכתא כוותיה: אחד משוח (מלחמה) בשמן המשחה ואחד מרובה בגדים כו' וישב בה עד מות הכהן הגדול לפיכך אימותיהן של כהנים גדולים היו מספקין [א] בגדים לרצחנים כו' ואקשינן למימרא דאי מצלו צלותיה מתקבלא והכתיב כן קללת חנם לא תבא. ופרקינן היה להם לבקש רחמים על דורם שלא יארע כזה בימיהם. כההוא דאכליה אריה ברחוק ג' פרסי מאתריה דרבי יהושע בן לוי ולא אישתעי אליהו בהדיה ג' יומי: פי' טוביה חטא וזיגוד מינגיד. העיד זיגוד על טוביה שחטא ומפני שהיה עד אחד נתחייב מלקות ונעשה כמו משל בפי הכל אחד חטא וזה לוקה. והוא כמו שכם שביקש לישא דינה והעיר כולה נימולים. פי' מבגאי לשון באגי. כן זה הדבר. כלומר זה הרג וכהן הגדול מתחייב. ופריק שהיה לו לבקש רחמים על דורו ולא ביקש: ירושלמי רבי יוסי בן חלפתא אומר עתים עתים הם לתפלה. שנא' ואני תפלתי לך ה' עת רצון. שאלו לחכמה מהו עונשו של חוטא. אמרה להם חטאים תרדף רעה. והנבואה אמרה הנפש החוטאת היא תמות. והתורה אמרה יביא קרבן ויתכפר לו שנאמר ונרצה לו. והקב"ה אמר יעשה התשובה שנאמר טוב וישר ה' על כן יורה חטאים בדרך כלומר יורה להן דרך תשובה. אמר רב קללת חכם אפילו בחנם מתקיימת. מנא לן מאחיתופל שקללו דוד ואמר כל היודע אם מותר לכתוב שם אחספא ולמשדייה בתהומא לאוקומיה ולא יאמר יחנק בגרונו. ואע"ג דבתר הכי אמר ליה אחיתופל שרי. נתקיימה בו הקללה שנאמר ויצו אל ביתו ויחנק. א"ר אבהו קללת חכם אפילו על תנאי באה מנא לן מעלי דאמר ליה לשמואל כה יעשה לך אלהים. יבעתו גם בנין. ואע"ג דכתיב ויגד לו שמואל את כל הדברים ולא כחד ממנו. הא כתיב ולא הלכו בניו בדרכיו:

מסורת הש"ס

א) שבת סג., ב) [קדושין לה.], ג) [שבת כח: קח.], ד) פ"א לספרי, ה) [ירושלמי לי"ג], ו) [הוריות יב.], ז) [נ"ל אמר ההוא], ח) ס"י דאמרי, ט) פסחים קיג:, י) [מלשון גנאי כלומר עובדי אדמה. ערוך], כ) [גיר' הערוך קטע], ל) [סנהדרין ל:] ברכות ט., מ) סוכה נג., נ) כ"מ מי איכא דידע אי שרי כו', ס) [שבת קטז. סוכה נג: נדרים סו: חולין קמא.], ע) [דברים לד], פ) [במדבר לה].

גליון הש"ס

גמ' ר"י ור' נחמיה חד אמר. עי' ב"ב טו ע"א: שם ספר שתפרו בפשתן. עיין מגילה דף ח ע"ב ודף יט ע"א:

מוסף רש"י

ידבר עמים. ישפיל, וכל שפלות בנחת (שבת סג.). שבשעה שכרה דוד שיתין. ולא סבירא ליה שמששת ימי בראשית נבראו (עי' סוכה מט.) ולא סבירא ליה שמא נתמלאו עפר או צרורות וצריך לכרותן (סוכה נג.). קפא תהומא. צף התהום למעלה וצא, ויצף הברזל (מ"ב ו) מתרגמינן וקפא פרזלא (שם). מהו לכתוב שם כו'. דוד לא היה מורה הלכה בפני רבו לאחיתופל יהוא היה שם (שם). אחספא. מפני שהחרס נופל ויורד ואינו צף כדי שירד וינוח על הנקב, ובאגדת דספר שמואל מפורש שמצאו דוד על פני נקב התהום וכתוב בו שהיה שם מששת ימי בראשית (שם נג:). לעשות שלום בין איש לאשתו. לבדוק את הסוטה ואם טהורה היא יהא שלום ביניהם (שם). שמי שנכתב בקדושה. שכתב במגילה יתן ה' אותך וגו' כדכתיב (במדבר ה) וכתב את האלות האלה וגו' (שם).

עין משפט נר מצוה

גג א מיי' פ"ט מהל' ס"ת הלכה יג סמג עשין כה טוש"ע י"ד סי' רעת סעיף א:

גד ב מיי' פ"ג מהל' תפילין הלכה ט סמג עשין כב טוש"ע א"ח סי' לב סעיף מט:

ג [מיי' פ"א מהל' תפילין הל"י טוש"ע שם סעיף יג טוש"ע י"ד סי' רע"א סעיף א]:

גה ד מיי' פ"ז מהל' רוצח הלכה ט סמג עשין עו:

תורה אור השלם

1. וַיְדַבֵּר יְיָ אֶל יְהוֹשֻׁעַ לֵאמֹר: דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר תְּנוּ לָכֶם אֶת עָרֵי הַמִּקְלָט אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי אֲלֵיכֶם בְּיַד מֹשֶׁה: יהושע כ ב
2. דִּבֶּר הָאִישׁ אֲדֹנֵי הָאָרֶץ אִתָּנוּ קָשׁוֹת וַיִּתֵּן אֹתָנוּ כִּמְרַגְּלִים אֶת הָאָרֶץ: בראשית מב ל
3. אָז נִדְבְּרוּ יִרְאֵי יְיָ אִישׁ אֶת רֵעֵהוּ וַיַּקְשֵׁב יְיָ וַיִּשְׁמָע וַיִּכָּתֵב סֵפֶר זִכָּרוֹן לְפָנָיו לְיִרְאֵי יְיָ וּלְחֹשְׁבֵי שְׁמוֹ: מלאכי ג טז
4. יַדְבֵּר עַמִּים תַּחְתֵּינוּ וּלְאֻמִּים תַּחַת רַגְלֵינוּ: תהלים מז ד
5. וַיִּכְתֹּב יְהוֹשֻׁעַ אֶת הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה בְּסֵפֶר תּוֹרַת אֱלֹהִים וַיִּקַּח אֶבֶן גְּדוֹלָה וַיְקִימֶהָ שָּׁם תַּחַת הָאַלָּה אֲשֶׁר בְּמִקְדַּשׁ יְיָ: יהושע כד כו
6. וְהָיָה לְךָ לְאוֹת עַל יָדְךָ וּלְזִכָּרוֹן בֵּין עֵינֶיךָ לְמַעַן תִּהְיֶה תּוֹרַת יְיָ בְּפִיךָ כִּי בְּיָד חֲזָקָה הוֹצִאֲךָ יְיָ מִמִּצְרָיִם: שמות יג ט
7. וְהִצִּילוּ הָעֵדָה אֶת הָרֹצֵחַ מִיַּד גֹּאֵל הַדָּם וְהֵשִׁיבוּ אֹתוֹ הָעֵדָה אֶל עִיר מִקְלָטוֹ אֲשֶׁר נָס שָׁמָּה וְיָשַׁב בָּהּ עַד מוֹת הַכֹּהֵן הַגָּדֹל אֲשֶׁר מָשַׁח אֹתוֹ בְּשֶׁמֶן הַקֹּדֶשׁ: במדבר לה כה
8. כִּי בְעִיר מִקְלָטוֹ יֵשֵׁב עַד מוֹת הַכֹּהֵן הַגָּדֹל וְאַחֲרֵי מוֹת הַכֹּהֵן הַגָּדֹל יָשׁוּב הָרֹצֵחַ אֶל אֶרֶץ אֲחֻזָּתוֹ: במדבר לה כח
9. וְלֹא תִקְחוּ כֹפֶר לָנוּס אֶל עִיר מִקְלָטוֹ לָשׁוּב לָשֶׁבֶת בָּאָרֶץ עַד מוֹת הַכֹּהֵן: במדבר לה לב
10. כַּצִּפּוֹר לָנוּד כַּדְּרוֹר לָעוּף כֵּן קִלְלַת חִנָּם לוֹ תָבֹא: משלי כו ב
11. וַאֲחִיתֹפֶל רָאָה כִּי לֹא נֶעֶשְׂתָה עֲצָתוֹ וַיַּחֲבֹשׁ אֶת הַחֲמוֹר וַיָּקָם וַיֵּלֶךְ אֶל בֵּיתוֹ אֶל עִירוֹ וַיְצַו אֶל בֵּיתוֹ וַיֵּחָנַק וַיָּמָת וַיִּקָּבֵר בְּקֶבֶר אָבִיו: שמואל ב יז כג
12. וַיֹּאמֶר מָה הַדָּבָר אֲשֶׁר דִּבֶּר אֵלֶיךָ אַל נָא תְכַחֵד מִמֶּנִּי כֹּה יַעֲשֶׂה לְּךָ אֱלֹהִים וְכֹה יוֹסִיף אִם תְּכַחֵד מִמֶּנִּי דָּבָר מִכָּל הַדָּבָר אֲשֶׁר דִּבֶּר אֵלֶיךָ: שמואל א ג יז
13. וַיַּגֶּד לוֹ שְׁמוּאֵל אֶת כָּל הַדְּבָרִים וְלֹא כִחֵד מִמֶּנּוּ וַיֹּאמַר יְיָ הוּא הַטּוֹב בְּעֵינָו יַעֲשֶׂה: שמואל א ג יח
14. וְלֹא הָלְכוּ בָנָיו בִּדְרָכָו וַיִּטּוּ אַחֲרֵי הַבָּצַע וַיִּקְחוּ שֹׁחַד וַיַּטּוּ מִשְׁפָּט: שמואל א ח ג

א) אולי צ"ל מזון וכסות: